

PARLAMENTNÍ
INSTITUT

TREST DOŽIVOTÍ JAKO VÝJIMEČNÝ TREST

Mgr. Petra Bartošková, Martina Černá
Veronika Fuksová, Hana Pultarová
Mgr. Eva Tetourová

Studie č. 5.333
březen 2013

POSLANECKÁ
SNĚMOVNA
PARLAMENTU
ČESKÉ REPUBLIKY

Obsah:

Doživotní trest odnětí svobody v mezinárodním právu	2
Česká republika	4
Belgie	7
Dánsko	9
Francie	10
Spolková republika Německo	12
Nizozemsko	14
Polsko	16
Rakousko	17
Slovensko	19
Švédsko	21
Velká Británie	22
Literatura a prameny:	26

Trest doživotí může být v trestním řízení až na drobné výjimky udělen téměř ve všech zemích Evropy. Po zrušení trestu smrti, k němuž došlo ve všech členských státech Rady Evropy, představuje trest odnětí svobody na doživotí svou povahou výjimečný trest, udělovaný za zvláště závažné a zavrženíhodné trestné činy. Právní úprava tohoto trestu je obsažena v trestních kodexech jednotlivých evropských zemí, které přesně upravují podmínky, za nichž může být tento trest uložen. Některé z evropských zemí (např. země Beneluxu či Skandinávie) akcentují povahu trestu odnětí svobody na doživotí jako trestu výjimečného a i přes možnost jeho uložení jej soudy v trestním řízení prakticky neukládají. Většina z evropských států navíc ve svých právních řádech využívá instituty, díky kterým je většina takto uložených trestů výrazně zkrácena či zčásti prominuta. Doživotní trest odnětí svobody není možné uložit v Portugalsku, Španělsku, Norsku, Chorvatsku a Srbsku.

Doživotní trest odnětí svobody v mezinárodním právu

Mezinárodní právo stanovuje limity v ukládání trestů. Obecně mezinárodní právo upravuje v mnohých dokumentech právo na život, právo na spravedlivý proces a zákaz bezdůvodného věznění. Upraven je i zákaz trestu smrti¹. Níže jsou rozebrány některé dokumenty mezinárodního práva, které se zabývají otázkou ukládání trestu odnětí svobody na doživotí. Ukládání trestu odnětí svobody na doživotí je upraveno mezinárodním právem pouze dílčím způsobem. Obecně nelze hovořit o zákazu ukládání tohoto typu trestu, ten se vztahuje pouze

¹ Např. Všeobecná deklarace lidských práv, Protokol č. 6 a č. 13 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech.

na děti. V ostatních případech je jeho uložení umožněno, i když jsou kladeny některé další podmínky, jako například nutná extrémní závažnost případu.

Římský statut Mezinárodního trestního soudu²

Římský statut Mezinárodního trestního soudu upravuje tuto otázku ve svém článku 77 nazvaném „Použitelné tresty“. Ty mohou soudy ukládat odsouzeným, kteří se provinili dle článku 5 jedním z následujících trestných činů: zločin genocidia, zločin proti lidskosti, válečný zločin nebo zločin agrese. Takovým osobám může Mezinárodní trestní soud uložit trest odnětí svobody na určitý počet let, který ale nesmí přesáhnout 30 let. Pouze v případech extrémně závažných trestných činů může soud uložit trest odnětí svobody na doživotí.

Otázkou uložení trestu odnětí svobody na doživotí se zabývá i článek 110 nazvaný „Soudní přezkoumání snížení trestu.“ Ten ve svém odstavci 3 stanoví, že pokud osoba doživotně vězněná již vykonala 25 let trestu, může soud přezkoumat trest a určit, že má být zkrácen.

K podpisu Římského statutu Českou republikou došlo již v roce 1999, avšak ratifikace prezidentem republiky proběhla až v červenci roku 2009, a to z důvodu opakovaných polemik o jeho souladu s Ústavou České republiky.

Statut Mezinárodního trestního soudu pro bývalou Jugoslávii³

Článek 24 nazvaný „Tresty“ dovoluje Soudu ukládat pouze tresty odnětí svobody, přičemž jejich délku nikterak neupravuje a nechává ji na individuálním posouzení každého případu s ohledem na jeho závažnost. Ukládání trestu odnětí svobody na doživotí tak není v řízení před tímto soudem omezeno.

Úmluva o právech dítěte⁴

Úmluva o právech dítěte byla přijata v rámci Organizace spojených národů a upravuje problematiku výchovy dětí a jejich ochrany. Článek 37 této Úmluvy stanoví, že tresty zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte mají být aplikovány pouze jako krajní opatření a na nejkratší možnou dobu. Dále stanoví, že pokud osoba mladší 18 let spáchá trestný čin, nemůže jí být uložen trest smrti nebo trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění na svobodu.

² Římský status Mezinárodního trestního soudu. V anglickém znění dostupné z: <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm>

³ Statut Mezinárodního trestního soudu pro bývalou Jugoslávii. V anglickém znění dostupné z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy k provádění výkonu doživotních trestů a dalších dlouhodobých trestů odnětí svobody⁵

Zmíněný dokument byl přijat v říjnu roku 2001 na 24. konferenci evropských ministrů spravedlnosti v Moskvě. Jeho cílem bylo aktualizovat problematiku doživotních a dlouhodobých trestů odnětí svobody.

Dokument klade nároky na vězeňský personál, který má zajišťovat nejen bezpečnost ve věznicích, ale také dbát na individuální rozvoj každého z vězňů. Jeho smyslem je upravit nejvhodnější způsoby, jak zacházet s vězni odsouzenými na doživotí, ale i s ostatními dlouhodobě vězněnými osobami tak, aby se věznice staly spolehlivým a bezpečným místem a zabránilo se škodlivým účinkům dlouhodobých trestů odnětí svobody. K tomu by mělo napomoci například uplatňování principu individualizace, který spočívá v zohledňování osobnostních rozdílů jednotlivých vězňů. K nim má být přihlíženo zejména při sestavování plánů výkonu trestu pro konkrétní vězně. Uplatňování tzv. principu normalizace by pak mělo pomoci přiblížit život ve věznici co nejvíce reálnému životu ve společnosti. Nezbytné je rovněž uplatňování principu bezpečnosti, který zohledňuje riziko odsouzených pro společnost, ale i pro vězeňský personál a pro ostatní vězně, jakož i principu pokroku, který zohledňuje progresivní změny ve vězeňském systému.

Na základě zmíněných principů by podle tohoto dokumentu měly v budoucnu pracovat všechny zainteresované orgány. Pro každého vězně by měl být vypracován podrobný plán a program zacházení, měla by být pečlivě zvažována rizika, která představuje každý vězeň, měl by být udržován vztah mezi vězni a vězeňským personálem, zajištěny vhodné volnočasové aktivity, styk s rodinou, zdravotní péče a podobně.

Česká republika

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Do českého právního řádu byl trest doživotí zaveden v roce 1990 a v současnosti jej v českých věznicích vykonává 45 vězňů⁶. Právní úprava povahy trestu doživotí jako trestu výjimečného, jakož i podmínky jeho udělování, jsou obsaženy v zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon v ustanovení § 52 jmenuje trest odnětí svobody jako jeden ze základních trestů udělovaných v trestním řízení před českými soudy. Zvláštním typem trestu odnětí svobody je podle § 52 odst. 3 výjimečný trest. Tím se

⁴ Úmluva o právech dítěte. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

⁵ Dostupné z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=75267&Site=CM>

podle § 54 trestního zákoníku rozumí buďto trest odnětí svobody v délce trvání mezi dvaceti a třiceti lety nebo trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest může být uložen jen za zvlášť závažný zločin, u něž to trestní zákon dovoluje⁷.

Trestní zákoník stanoví pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí kumulativně několik podmínek, které musí být splněny. Musí dojít ke spáchání některého ze zvlášť závažných zločinů uvedených ve výčtu obsaženém v ustanovení § 54 při současném splnění podmínky povahy tohoto činu jako mimořádně závažného, jakož i splnění požadavku účinné ochrany společnosti nebo neexistence naděje nápravy pachatele. Okruh trestných činů, za něž lze uložit trest odnětí svobody na doživotí, je (oproti výjimečnému trestu odnětí svobody v rozmezí od dvaceti do třiceti let) zúžen pouze na jedenáct trestných činů, které představují úmyslné kvalifikované usmrcení člověka. Zákon definuje pojem *zvlášť závažný zločin* v § 14 jako „úmyslný trestný čin, za něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let“. Podle § 54 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku se mimořádná závažnost spáchaného trestného činu odvozuje od způsobu provedení činu nebo pohnutky, které musí být zvláště zavrženíhodné; následek takového činu musí být zvlášť těžký a těžko napravitelný. Trestní zákon neobsahuje vymezení pojmu *zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu* a *zvlášť zavrženíhodná pohnutka*. Česká judikatura k vymezení těchto pojmů stanoví, že *zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu* u vraždy předpokládá vyšší míru surovosti, zvláštní lsti, zákeřnosti, brutality či zvrhlosti, než jaká obvykle bývá spojována s tímto trestným činem. *Za zvlášť zavrženíhodnou pohnutku* u vraždy lze považovat pohnutku svědčící zpravidla o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a naprosté neúctě k lidskému životu. *Zvlášť těžký a těžko napravitelný následek* předpokládá výrazně vyšší intenzitu následku, než bývá obvykle spojena se spácháním trestných činů určitého druhu; u vraždy jde zpravidla o usmrcení dvou nebo více osob nebo usmrcení jediné osoby, jejíž ztráta je pro společnost zvlášť citelná⁸.

⁶ Údaj k 6.2. 2013. Zdroj: Vězeňská služba České republiky. www.vscr.cz

⁷ Pro uložení výjimečného trestu ve formě trestu odnětí svobody na doživotí zákon v § 56 odst. 3 výslovně stanoví, že může být uložen pouze pachateli, který spáchal zvlášť závažný zločin vraždy nebo který při spáchání zvlášť závažného zločinu obecného ohrožení, vlastizrady, teroristického útoku, teroru, genocidia, útoku proti lidskosti, použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje, válečné krutosti, perzekuce obyvatelstva nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků zavinil úmyslně smrt jiného člověka, a to za podmínek, že takový zvlášť zavrženíhodný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku a současně uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.

⁸ Jelínek, J.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. Praha, 2011: Nakladatelství Leges.

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Podle § 88 odst. 5 trestního zákoníku může být osoba odsouzená k trestu odnětí svobody na doživotí podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo spáchání jiného obdobného, zvláště závažného zločinu. Při podmíněném propuštění stanoví soud zkušební dobu, která počíná podmíněným propuštěním odsouzeného na svobodu. Jestliže soud rozhodl během zkušební doby o vykonání zbytku trestu odsouzeného k doživotnímu trestu odnětí svobody, je již opětovné podmíněné propuštění z výkonu tohoto trestu výslovně vyloučeno § 91 odst. 4 trestního zákona. O podmíněném propuštění rozhoduje soud podle zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů. Ten stanoví, že o podmíněném propuštění se rozhoduje na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se trest vykonává, na žádost odsouzeného nebo i bez této žádosti, a to ve veřejném zasedání. Byla-li žádost odsouzeného zamítnuta, může být znovu podána po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí.

Výkon doživotního trestu odnětí svobody

Výkon výjimečného trestu upravuje kromě trestního zákona zejména zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů a vyhláška č. 345/1999 Sb. Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Podle ustanovení § 56 odst. 3 trestního zákona zařadí soud pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí vždy do věznice se zvýšenou ostrahou, tedy do nejpřísnějšího režimu výkonu trestu odnětí svobody. Soud nemůže rozhodnout o zařazení do jiného typu věznice, může však během výkonu výjimečného trestu rozhodnout o přeřazení pachatele do mírnějšího typu věznice za splnění podmínky vykonání alespoň deseti let takového trestu.

Samotný výkon trestu odnětí svobody je upraven výše zmíněným zákonem o výkonu trestu odnětí svobody. Na výkon výjimečného trestu se vztahují obecná ustanovení tohoto zákona, jimiž se řídí výkon všech trestů bez ohledu na jejich délku. Mimo tato obecná ustanovení obsahuje zákon pro výkon trestu odnětí svobody na doživotí zvláštní právní úpravu, která je obsažena v hlavě čtvrté díle sedmém zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Tento zákon v § 71 stanoví, že vnitřní řád věznice, jakož i obsah a formy zacházení s odsouzenými k doživotnímu trestu musí přihlížet k povaze tohoto trestu a nebezpečnosti odsouzených, kterým je tento trest uložen. Návštěvy, vycházky a výkon kázeňských trestů těchto osob

probíhají zpravidla odděleně od ostatních odsouzených osob. Odsouzenému k doživotnímu trestu nelze přerušit výkon trestu nebo mu udělit kázeňskou odměnu spočívající v povolení dočasně opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení.

Belgie

Podmínky uložení doživotního trestu odnětí svobody

Belgický trestní zákoník (*Code pénal*)⁹ rozlišuje mezi zločiny (*crimes*), přečiny (*délits*) a přestupky (*contraventions*). Uvedené formy se liší jednak stupněm závažnosti protiprávního jednání a v souvislosti s tím pak také trestem, který může být za takové jednání uložen. Podle čl. 1 trestního zákoníku lze za zločiny uložit tzv. *peines criminelles*, za přečiny pak tzv. *peines correctionnelles* a za přestupky tzv. *peines de police*. Doživotní trest odnětí svobody se řadí mezi *peines criminelles* a lze ho tudíž uložit pouze za spáchání zločinu.¹⁰

Zločiny, v případě kterých lze udělit trest odnětí svobody na doživotí, vymezuje trestní zákoník ve zvláštní části.¹¹ Jedná se například o trestný čin atentátu proti předpokládanému následníku trůnu, válečné zločiny, genocidium, zločiny proti lidskosti, ale také úkladnou vraždu, vraždu otce, matky nebo jiného předka či otravu s následkem smrti. V případě politických trestných činů se jedná například o podporu nepřátelského vojska belgickým občanem, kolaboraci s cizí mocí, vyzrazení informací, které jsou způsobilé ohrozit bezpečnost státu a některé další trestné činy proti zájmům království. Podle čl. 12 trestního zákoníku nelze trest doživotí udělit osobě, která byla v okamžiku spáchání zločinu mladší 18ti let.

Kromě trestu doživotí lze za spáchání zločinu udělit trest odnětí svobody v rozmezí 5 až 10 let, 10 až 15 let, 15 až 20 let a 20 až 30 let.¹² V případě udělení trestu doživotí, nebo trestu odnětí svobody v rozmezí 20 až 30 let, musí být úryvek rozsudku vyvěšen v příslušné obci, kde byl zločin spáchán a v obci, kde se nachází soud, který jej vynesl.¹³ Odsouzení k doživotnímu trestu odnětí svobody nebo k trestu odnětí svobody v rozmezí 20 až 30 let nebo

⁹ Ve francouzském znění dostupný z:

http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a1.pl?DETAIL=1867060801%2FF&caller=list&row_id=1&numero=2&rech=4&cn=1867060801&table_name=LOI&nm=1867060850&la=F&dt=CODE+PENAL&language=fr&f=r&choix1=ET&choix2=ET&fromtab=loi_all&trier=promulgation&chercher=t&sql=dt+contains++%27CODE%27%26+%27PENAL%27and+actif+%3D+%27Y%27&tri=dd+AS+RANK+&imgcn.x=41&imgcn.y=12#LNK0003.

¹⁰ Trest odnětí svobody obecně je možné udělit za spáchání zločinu, přečinu, ale i přestupku. Stejně jako ve Francii rozlišujeme tzv. *réclusion*, tedy trest odnětí svobody za trestné činy obecného práva a tzv. *détention*, tedy trest odnětí svobody za trestné činy politické. Toto označení platí pro trest odnětí svobody za spáchání zločinu. V případě přečinů a přestupků se pro trest odnětí svobody používá pojem *emprisonnement*.

¹¹ Tato možnost musí být výslovně uvedena u konkrétní skutkové podstaty.

¹² Čl. 9 a 11 trestního zákoníku.

¹³ Čl. 18 trestního zákoníku.

15 až 20 let automaticky znamená také zbavení titulů a hodností, které byly odsouzenému před spácháním zločinu uděleny, ale také odvolání z funkcí a veřejných úřadů, které byly odsouzenému před spácháním zločinu svěřeny. Zbavení hodností, titulů i veřejných funkcí může soud fakultativně vyslovit také v případě odsouzení k trestu odnětí svobody v rozmezí 10 až 15 let, nebo 5 až 10 let.

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Zákon o podmíněném propuštění (*Loi relative à la libération conditionnelle*)¹⁴ z 5. 3. 1998 upravuje institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Čl. 2 tohoto zákona upravuje obecné podmínky podmíněného propuštění, které musí být splněny kumulativně. Aby mohl odsouzený o podmíněné propuštění požádat, musí mít vykonanou alespoň třetinu uděleného trestu odnětí svobody, v případě recidivisty alespoň dvě třetiny uděleného trestu nebo 14 let trestu. V případě doživotního trestu odnětí svobody pak je podle tohoto ustanovení možné požádat o podmíněné propuštění po odpykání deseti let trestu a v případě recidivistů pak po odpykání čtrnácti let trestu. Odsouzený musí zároveň absolvovat resocializační program, prostřednictvím kterého má být prokázána jeho vůle a snaha o znovuzařazení do společnosti. V neposlední řadě se pak posuzuje také to, zda odsouzený nepředstavuje hrozbu pro společnost, zejména pak pro osoby zainteresované v jeho případě.

O žádosti o podmíněné propuštění rozhoduje speciální komise, která se skládá ze tří členů – předsedajícího soudce jmenovaného z řad soudců prvoinstančního soudu a dvou přísedících, z nichž jeden je odborníkem na výkon trestů a druhý na problematiku znovuzачlenění do společnosti. Při posuzování žádosti bere tato komise v úvahu zejména osobnost odsouzeného a jeho chování ve výkonu trestu, postoj odsouzeného ke spáchanému činu, jeho následky, riziko recidivy či možnosti jeho sociální readaptace.¹⁵ V případě kladného rozhodnutí je odsouzenému stanovena zkušební doba. Podle čl. 8 zákona o podmíněném propuštění je délka zkušební doby v zásadě shodná s délkou trestu, který odsouzenému zbývá vykonat. Zároveň však platí, že tato lhůta nemůže být nižší než 2 roky. V případě zločinů se musí zkušební lhůta pohybovat v rozmezí 5 až 10 let. Pro doživotní trest odnětí svobody je pak stanovena zkušební lhůta desetiletá.

¹⁴ Dostupný z:

<http://www.uppl.be/files/Loi%20lib%C3%A9ration%20conditionnelle%2005%20MARS%201998.pdf>

¹⁵ Navrátilová, J.: *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2009, s. 28

Dánsko

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Právní úpravu trestu odnětí svobody na doživotí obsahuje dánský trestní zákon (*Straffeloven*)¹⁶. Trest odnětí svobody na doživotí je od roku 1980 nejpřísnějším možným trestem udělovaným v dánském trestním řízení. Trestní zákon v § 31 vymezuje dva základní tresty dánského trestního práva, kterými jsou trest odnětí svobody a pokuta. Podle § 33 může být trest odnětí svobody uložen buďto na doživotí nebo na časově omezenou dobu, která nesmí přesahovat šestnáct let. Doživotní trest odnětí svobody je tak trestem, který je udělován za nejzávažnější trestné činy, nemá však výslovně povahu výjimečného trestu.

Doživotní trest odnětí svobody může být uložen jen za trestné činy, u nichž to zákon výslovně stanoví. Konkrétně jde o trestné činy proti nezávislosti a bezpečnosti Dánska – trestný čin rozvracení Dánského království, teroristického útoku, spolupráce s nepřítelem, špionáže. Dále jde o trestné činy proti ústavnosti a základům státu – trestný čin terorismu, trestný čin násilného omezení rozhodovací pravomoci parlamentu. Trestné činy obecného ohrožení – trestný čin zhářství, šíření nebezpečných látek, zapříčinění škodlivých účinků plynu a také za trestný čin vraždy.

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Zákon v § 41 umožňuje osobě odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí po vykonání dvanácti let tohoto trestu požádat o podmíněné propuštění. O možnosti podmíněného propuštění rozhoduje dánské ministerstvo spravedlnosti. Podmínky pro vydání rozhodnutí o podmíněném propuštění z doživotního trestu odnětí svobody definuje § 41 odstavec druhý trestního zákona. Ten stanoví, že před vydáním rozhodnutí o podmíněném propuštění odsouzené osoby je nezbytné, aby byly zajištěny okolnosti, které zaručují řádný způsob chování odsouzeného na svobodě, zákon například jmenuje zajištění zaměstnání a bydlení. Vedle toho je pak nezbytné prohlášení odsouzeného, že se bude řídit podmínkami, které Ministerstvo v rozhodnutí stanoví. Tyto možné podmínky jsou upraveny v § 57 trestního zákona. Základní povinností, kterou je možno odsouzenému uložit, je povinnost podrobit se ve zkušební době doзору. Zkušební doba nesmí přesáhnout pět let. V případě, že odsouzený ve zkušební době spáchá trestný čin nebo jiným způsobem poruší stanovené podmínky, rozhodne soud o tom, zda bude navrácen zpět do výkonu trestu odnětí svobody na doživotí nebo zda mu bude uložen nový trest. Jako další možné podmínky zákon upravuje povinnost

¹⁶ Práce slouží výhradně pro poslance a senátory Parlamentu České republiky. Zveřejňování je možné jen se souhlasem Parlamentního institutu a autora.

řádně pracovat, setrvat v místě bydliště po dobu stanovenou v rozhodnutí (maximálně jeden rok), zdržet se užívání alkoholu, drog či jiných návykových látek, nastoupit nezbytnou detoxikační léčbu v nemocnici nebo jiném lékařském zařízení, pokud je to nezbytné, nastoupit psychologickou léčbu či rehabilitaci, plnit své finanční a daňové závazky a podílet se na úhradě škody způsobené spáchaným trestným činem.

Od trestu odnětí svobody na doživotí je potřeba v dánském právním řádu odlišovat časově neomezenou detenci, tzv. *forvaring*. Jde o zvláštní typ trestu, který je udělován pachateli, který je shledán vinným ze spáchaní některého ze závažných trestných činů vyjmenovaných v § 70 odst. 1 bod 1) trestního zákona, nebo z pokusu o některý z těchto trestných činů, a jestliže lze z okolností spáchaného trestného činu, jakož i povahy pachatele dospět k důvodnému závěru, že pachatel představuje bezprostřední nebezpečí pro život, zdraví, majetek a svobodu ostatních osob a jestliže forma detence slouží k naplnění účelu trestu lépe než trest odnětí svobody ve věznici. Stejně tak může být časově neomezená detence uložena osobám odsouzeným za spáchaní některého ze sexuálních trestných činů uvedených v § 70 odst. 2 bod 1) za splnění stejných podmínek. Zde však nelze uložit detenci za pokus o spáchaní takového trestného činu.

Francie

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Francouzské trestní právo je do značné míry podobné s trestněprávní úpravou v Belgii (viz výše). Francouzský trestní zákoník (*Code pénal*)¹⁷ tak stejně jako belgický trestní zákoník rozlišuje mezi zločiny (*crimes*), přečiny (*délits*) a přestupky (*contraventions*). Skutkové podstaty zločinů a přečinů jsou upraveny zákonem a kodifikovány v legislativní části trestního zákoníku, zatímco skutkové podstaty přestupků jsou upraveny vládním nařízením a zpravidla kodifikovány v reglementační části trestního zákoníku, eventuelně v některých speciálních právních předpisech.

Uvedené formy se liší jednak stupněm závažnosti protiprávního jednání a v souvislosti s tím pak také trestem, který může být za takové jednání uložen. Podle čl. 131-1 legislativní části trestního zákoníku může být za spáchaní zločinu uložen trest odnětí svobody v trvání nejméně

¹⁶ Straffeloven. V originálním znění dostupné z: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=121398>

¹⁷ Ve francouzském znění dostupný z:

http://legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=C06096F10F159C305F6105F1F3F29670.tpdjo10v_2?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20120423.

10 let. Dle okolností lze tento trest uložit až na dobu 30 let. Nad tuto hranici lze pak ve výjimečných případech uložit trest odnětí svobody na doživotí.¹⁸

Co se týče doživotního trestu odnětí svobody, francouzský trestní zákoník upravuje dvě formy – je-li pachatel odsouzen za trestný čin obecného práva, je doživotní trest odnětí svobody označován jako *réclusion criminelle à perpétuité*. Jedná-li se o trestný čin politický, označuje se pak tento trest jako *détention criminelle à perpétuité*.¹⁹ Jedná se však pouze o terminologické rozlišení. Doživotní trest odnětí svobody lze uložit za zvláště závažné trestné činy (zločiny), u kterých to výslovně umožňuje zákon. Jedná se například o trestný čin genocidia, úkladnou vraždu, znásilnění s prvky mučení, kvalifikovanou loupež, vydírání s následkem smrti či některé trestné činy proti národu, státu a míru. Doživotním odnětím svobody se pak dále trestá celá řada trestných činů vojenských podle vojenského zákoníku.²⁰ K doživotnímu trestu odnětí svobody mohou být výjimečně odsouzeni i mladiství starší šestnácti let nebo vícenásobní recidivisté, a to za podmínky, že se pro to vysloví dvoutřetinová většina členů senátu trestního soudu pro mladistvé.²¹

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Francouzská právní úprava umožňuje propuštění (různé formy) z výkonu doživotního trestu odnětí svobody, a to po 18 letech vykonaného trestu a po 22 letech v případě recidivistů.²² Jedná se o tzv. zajišťovací období (*période de sûreté*), což je doba, kterou musí odsouzený strávit ve výkonu trestu než může být propuštěn. Zajišťovací období určuje příslušný trestní soud každému, kdo je odsouzen na doživotí, přičemž může zákonem stanovenou dobu prodloužit nebo zkrátit. Zajišťovací doba však nesmí překročit 22 let. Z tohoto pravidla ovšem existuje výjimka, a to spáchal-li pachatel v souběhu zvláště závažné trestné činy proti dítěti. V takovém případě může být tato doba soudem prodloužena až na 30 let, nebo může být propuštění soudem zcela vyloučeno (tzv. reálné doživotí). Soud pro výkon trestu (*Tribunal d'application des peines*)²³ však může takto nastavené podmínky po určité době změnit, přičemž požadovaná doba vykonaného trestu nesmí být zkrácena pod 20 let, byla-li stanovena na 30 let, a pod 30 let, bylo-li propuštění soudem zcela vyloučeno.

¹⁸ Trest smrti byl zrušen v roce 1981.

¹⁹ Čl. 131-1 legislativní části trestního zákoníku.

²⁰ Code de justice militaire

²¹ Běžně mohou být mladiství odsouzeni k trestu odnětí svobody v trvání nejvýše 20 let.

²² Čl. 132-23 legislativní části trestního zákoníku.

²³ Jedná se o zvláštní druh soudu, který rozhoduje v některých věcech spojených s výkonem trestu.

Se zajišťovacím obdobím souvisí institut podmíněného propuštění. Odsouzeného lze podle francouzského trestního řádu (*Code de procédure pénale*)²⁴ podmíněně propustit nejdříve po uplynutí 15 let výkonu trestu, avšak současně ne dříve, než uplyne zajišťovací období určené soudem. O podmíněném propuštění rozhoduje výše zmíněný Soud pro výkon trestu, přičemž přihlíží k celkovým okolnostem případu, k nebezpečnosti odsouzeného pro společnost a k tomu, zda odsouzený projevuje snahu o znovuzачlenění do společnosti. K těmto okolnostem se v případě doživotního trestu odnětí svobody vyjadřuje speciální komise, jejíž stanovisko je soud povinen při svém rozhodování zohlednit. Je-li odsouzený podmíněně propuštěn, stanoví mu soud zkušební dobu. Jestliže během této doby spáchá trestný čin nebo jinak poruší podmínky propuštění, bude zařazen zpět do výkonu trestu.

Francouzský trestní řád umožňuje také přerušování výkonu doživotního trestu odnětí svobody. Podle čl. 720-1-1 legislativní části trestního řádu může být odsouzený propuštěn vyžaduje-li to jeho zdravotní stav, avšak pouze za předpokladu, že jeho propuštění nebude znamenat nebezpečí pro společnost. Jedná se většinou o případy, kdy je odsouzený natolik nemocný, že není v možnostech věznice mu poskytnout odpovídající péči. V případě, že se však změní okolnosti, za kterých byl propuštěn (jeho zdravotní stav se zlepší), odsouzený opět nastoupí do výkonu trestu.²⁵

Výkon doživotního trestu odnětí svobody

Co se týče samotného výkonu doživotního trestu odnětí svobody, odsouzení jsou rozdělováni podle stáří, předchozích vykonaných trestů a fyzického a duševního stavu. Výkon tohoto trestu spočívá v nočním umístění odsouzených na samotkách a v denním společném režimu. Tento systém umožňuje resocializaci odsouzeného a v návaznosti na ni také větší prostor pro jeho seberealizaci.²⁶

Spolková republika Německo

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Trest doživotí není v Německu zákonnou úpravou pojímán jako trest výjimečný. Německá úprava trestního práva pojem výjimečného trestu ani nezná. Možnosti uložit trest doživotí jsou stanoveny poměrně rozsáhle a nalezneme je nejen v trestním zákoníku

²⁴ Dostupný z:

<http://legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20120426>.

²⁵ Čas strávený na svobodě se odsouzenému do doby výkonu trestu nezapočítává.

²⁶ Navrátilová, J.: Výjimečný trest. Praha: Leges, 2009, s. 26

(*Strafgesetzbuch*)²⁷, ale i v zákoně o činech trestných podle mezinárodního práva (*Völkerstrafgesetzbuch*)²⁸. Podle § 38 trestního zákoníku, který upravuje délku trvání trestu odnětí svobody je trest odnětí svobody uložen jako časově omezený, jestliže podle zákona nehrozí trest doživotí. Existuje však poměrně málo trestných činů, pro které je trest doživotí stanoven jako jediný možný, obvykle je možno uložit i kratší tresty, jejichž délku zákonná úprava také specifikuje.

Trestní zákoník umožňuje uložit trest doživotí za trestný čin vraždy a za trestný čin vyzrazení státního tajemství ve zvlášť závažných případech stanovených zákonem, tzn. za podmínky, že spácháním trestného činu dojde ke zneužití odpovědné funkce, pachatel měl zvláštní povinnost tajemství střežit nebo pokud způsobí Spolkové republice Německo závažnou újmu. Dále jde o trestný čin spolčení s cílem ohrozit mír ve zvlášť těžkých případech za podmínky že pachatelé způsobí závažné nebezpečí. Trest odnětí svobody na doživotí může být uložen také za trestný čin zabití, pouze však ve zvlášť závažných případech.

Jako jeden z fakultativních trestů je trest odnětí svobody na doživotí přípustný u trestných činů přípravy útočné války, velezrady proti Spolkové republice, sexuálního zneužití dítěte s následkem smrti, nucení k sexuálnímu styku nebo znásilnění s následkem smrti, únos za účelem vydírání za podmínky, že pachatel zaviní (i neúmyslně) smrt oběti. Dále jde o trestný čin loupeže s následkem smrti, žhářství s následkem smrti, způsobení exploze za využití jaderné energie při záměrně uskutečněné explozi s následkem smrti, způsobení exploze za použití třaskavin, zneužití ionizujícího záření, loupežný útok na řidiče motorového vozidla, útok spáchaný v lodní či letecké přepravě, a to za předpokladu, že u těchto trestných činů dojde k zavinění smrti druhé osoby, a to i nedbalostní formou.

Zákon o trestných činech podle mezinárodního práva stanovuje trest doživotí za trestný čin genocidy s výjimkou méně závažných případů podle odst. 2 až 5, za zločiny proti lidskosti, kdy jednání uvedená v §7 odst.1 body 1 a 2 připouští pouze trest odnětí svobody na doživotí, válečné zločiny proti jednotlivým osobám, v případech, kdy dojde k usmrcení osoby chráněné mezinárodním humanitárním právem. V podstatě je možné uložit trest doživotí za všechny zločiny podle mezinárodního práva, při nichž dojde k usmrcení osob.

²⁷ Strafgesetzbuch. V německém znění dostupné z:

<http://www.juris.de/jportal/portal/t/tig/page/jurisw.psml?doc.hl=1&doc.id=BJNR001270871%3Ajuris-n00&documentnumber=1&numberofresults=603&showdoccase=1&doc.part=X¶mfromHL=true#focuspoint>

²⁸ Völkerstrafgesetzbuch. V německém znění dostupné z:

<http://www.juris.de/jportal/portal/t/ttn/page/jurisw.psml?doc.hl=1&doc.id=BJNR225410002%3Ajuris-n00&documentnumber=42&numberofresults=54&showdoccase=1&doc.part=X¶mfromHL=true#focuspoint>

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Pachatelé odsouzení na doživotí obvykle nestráví v nápravném zařízení celý zbytek života. Podle § 57a) trestního zákona mohou po vykonání patnácti let trestu požádat o propuštění, pokud splňují podmínky stanovené v trestním zákoníku a pokud tomu nebrání zvlášť závažné okolnosti činu, který spáchali. Podmíněné propuštění z výkonu trestu se tak uděluje na žádost odsouzeného formou přerušení výkonu trestu se zkušební dobou v délce pěti let, v případě, že z výkonu trestu uplynulo alespoň 15 let, jestliže je to přípustné z hlediska veřejné bezpečnosti a jestliže s tím odsouzený souhlasí. Rozhodnutí o podmíněném propuštění vydává zvláštní orgán tzv. *Strafvollstreckungskammer*, který spadá pod příslušný zemský soud. Výkon trestu se nepřerušuje v případě, jestliže zvláštní tíha viny (*besondere Schwere der Schuld*) odsouzeného vyžaduje další výkon trestu (§ 57a odst. 1 bod 2 trestního zákona). Vzhledem k neexistenci zákonné definice pojmu zvláštní tíha viny odsouzeného sehrává v jeho vymezení stěžejní roli judikatura německých trestních soudů. Pokud je žádost odsouzeného zamítnuta, může ji opakovat každé dva roky. Trestné činy, za které je možno uložit trest doživotí, se promlčují po třiceti letech, s výjimkou vraždy, na kterou se promlčení vůbec nevztahuje.

Výkon doživotního trestu odnětí svobody

Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody udělených v trestním řízení je obsažena v německém trestním řádu (*Strafprozeßordnung*)²⁹ a zákon o výkonu trestu odnětí svobody (*Strafvollzugsgesetz*)³⁰. Tyto zákony obsahují obecná pravidla výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích a vězeňských zařízeních, pro výkon trestu odnětí svobody na doživotí nestanoví až na drobné výjimky týkající se např. možnosti udělení dovolené žádná zvláštní pravidla.

Nizozemsko

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody na doživotí byl do nizozemského právního řádu zaveden v roce 1870, když nahradil zrušený trest smrti. Právní úprava doživotního trestu odnětí svobody, podmínky

²⁹ StPO. V originálním znění dostupné z:

<http://www.juris.de/jportal/portal/t/10bd/page/jurisw.psml?doc.hl=1&doc.id=BJNR006290950&documentnumber=1&numberofresults=695&showdoccase=1&doc.part=X¶mfromHL=true#focuspoint>

³⁰ StVollZG. V originálním znění dostupné z:

<http://www.juris.de/jportal/portal/t/10wx/page/jurisw.psml?doc.hl=1&doc.id=BJNR005810976&documentnumber=1&numberofresults=242&showdoccase=1&doc.part=X¶mfromHL=true#focuspoint>

jeho udělování, jakož i okruh trestných činů, za něž může být tento trest udělen, upravuje nizozemský trestní zákoník (*Wetboek van Strafrecht*)³¹.

Trest doživotního odnětí svobody je možno udělit pouze za zákonem taxativně stanovené trestné činy. Těmi jsou trestné činy proti státní bezpečnosti – útok na královskou rodinu, útok na vládu nebo členy vlády, útok během zasedání parlamentu nebo vlády, rozvracení republiky, ohrožení utajované informace a spolupráce s nepřítelem. Dále jde o trestné činy směřující proti představitelům cizích států a dalším osobám požívajícím mezinárodní ochrany, trestné činy týkající se výkonu práv a povinností státu – teroristický útok, založení nebo vedení teroristické organizace, trestné činy obecného ohrožení – zapříčinění požáru, výbuchu nebo povodně, vystavení osob, zvířat či rostlin nebezpečnému radioaktivnímu záření, zapříčinění nehody na železnici, ohrožení bezpečnosti námořní nebo letecké dopravy, úmyslné poškození nebo zničení veřejné stavby s následkem ohrožení života osob nebo jejich smrti, trestné činy proti osobní svobodě – omezování osobní svobody s následkem smrti a trestné činy proti životu – zabití a vražda.

Trestní zákon rozlišuje v článku deset časově omezený trest odnětí svobody a trest odnětí svobody na doživotí. V případě uložení trestu odnětí svobody na doživotí nesmí být podle čl. 59 uložen žádný jiný další trest s výjimkou trestu odnětí titulu nebo funkce, propadnutí zajištěného majetku a zveřejnění trestního rozsudku.

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Trest odnětí svobody na doživotí je v Nizozemsku pojímán jako trest výjimečný, ačkoliv zákon jeho výjimečnou povahu přímo výslovně nedeklaruje. Je to dáno tím, že narozdíl od časově omezeného trestu odnětí svobody, kdy je po uplynutí 2/3 uloženého trestu možné žádat o podmíněné propuštění z výkonu trestu, u doživotního trestu odnětí svobody tato možnost dána není. Osoba odsouzená k doživotnímu trestu tak nemá možnost dřívějšího ukončení trestu odnětí svobody. V pojetí nizozemského právního řádu je tak doživotní trest odnětí svobody opravdu trestem doživotním. Také z toho důvodu, je v praxi nizozemskými trestními soudy udělován pouze výjimečně, přičemž specifickou povahu doživotního trestu odnětí svobody judikoval také Ústavní soud. Jedinou, i když stále velmi teoretickou možností dřívějšího ukončení trestu odnětí svobody na doživotí je udělení královské milosti. Ta však byla doživotně odsouzeným v praxi uložena od roku 1970 pouze dvakrát. Ačkoliv jde o akt

³¹ Wetboek van Strafrecht. V originálním znění dostupné z: <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafrecht.html>

označovaný jako královská milost, jde o rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti, které je královnou pouze podepisováno. O udělení královské milosti Ministerstvo rozhoduje vždy ve spolupráci se státním zastupitelstvím, soudními znalci a dalšími odborníky.

Polsko

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Právní úprava systému trestů ukládaných za spáchané trestné činy je obsažena v polském trestním zákoně (*Kodeks karny*)³². Tento zákon zavedl trest doživotního odnětí svobody (*dozywotnie pozbawienia wolności*) v roce 1997 jako nejpřísnější z možných trestů udělovaných za spáchané trestné činy.

Čl. 32 polského trestního zákona definuje základní druhy trestů udělovaných podle tohoto zákona a řadí mezi ně také doživotní trest odnětí svobody. Systematicky tak zákon trest doživotí řadí mezi základní tresty udělované za trestné činy a nedefinuje jej jako trest výjimečný. Podle ustanovení čl. 54 nelze doživotní trest odnětí svobody uložit osobě mladší osmnácti let. Trest odnětí svobody na doživotí může být uložen pouze za spáchané trestné činy, u nichž to zákon výslovně stanoví. Jde však pouze o možnost fakultativní, kdy uložení tohoto trestu závisí na uvážení soudu. Trest odnětí svobody na doživotí může být uložen za trestný čin válečné krutosti, útoku proti skupině osob z náboženských, rasových, etnických či jiných obdobných důvodů, využití prostředků hromadného ničení zakázaných mezinárodním právem, zabití válečných zajatců, osob beze zbraně, raněných, nemocných a zdravotnického personálu, trestná čin násilného útoku proti ústavnímu pořádku Polské republiky, útoku na prezidenta republiky a trestný čin vraždy.

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Pro osoby odsouzené k doživotnímu trestu odnětí svobody stanoví zákon v čl. 78 možnost podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody až po uplynutí 25 let trestu. V případě podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody ukládá polský trestní zákon povinnost soudu určit odsouzenému zkušební (probační) lhůtu, která u osob podmíněně propuštěných z výkonu doživotního trestu nesmí být kratší než deset let. V případě zrušení podmíněného propuštění a návratu odsouzeného do výkonu trestu nemůže být o novém podmíněném propuštění této osoby znovu rozhodnuto před uplynutím doby stanovené v čl. 81 trestního zákona. Pro doživotně odsouzené pachatele činí tato lhůta pět let.

Práce slouží výhradně pro poslance a senátory Parlamentu České republiky. Zveřejňování je možné jen se souhlasem Parlamentního institutu a autora.

Výkon doživotního trestu odnětí svobody

Právní úprava výkonu trestů ukládaných v trestním řízení je obsažena v polském zákoně o výkonu trestu (*Kodek karny wykonawczy*)³³, ve znění pozdějších předpisů. Podle čl. 70 § 1 se trest odnětí svobody vykonává ve třech typech věznic podle míry uložených omezení a ostrahy. Jde o věznice uzavřené, polootevřené a otevřené. Zákon o výkonu trestu v čl. 88 § 5 výslovně stanoví, že trest odnětí svobody na doživotí je vykonáván v uzavřeném typu věznic. Zákon dále stanoví možnost umístění vězně odsouzeného na doživotí do polootevřeného typu věznice, nejdříve však po vykonání alespoň patnácti let trestu a do otevřené věznice po vykonání dvaceti let trestu. Osoby odsouzené k doživotnímu trestu jsou oprávněny vykonávat pracovní činnost, vždy však může jít pouze o práci vykonávanou v rámci věznice. Zákon o výkonu trestu umožňuje udělit vězňům za dobré chování kázeňské odměny. Jejich výčet je obsažen v čl. 138 tohoto zákona, přičemž osobám odsouzeným na doživotí mohou být uděleny pouze dva typy těchto odměn. Jde o udělení povolení k setkání s blízkou nebo důvěryhodnou osobou mimo objekt věznice na dobu nepřesahující 30 hodin a udělení povolení k opuštění věznice bez dozoru na časové období nepřesahující čtrnáct dní v kuse. Tyto typy kázeňských odměn mohou být vězni odsouzenému k doživotí uděleny až po vykonání alespoň patnácti let trestu a vždy se souhlasem soudce příslušného trestního soudu.

Rakousko

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Rakouský trestní zákoník (*Strafgesetzbuch*)³⁴ rozlišuje v § 17 trestné činy na zločiny (*Verbrechen*) a přečiny (*Vergehen*). Zločiny definuje jako ty trestné činy, za které lze na základě zákonného ustanovení uložit trest odnětí svobody na více než 3 roky nebo trest doživotí. Pod přečiny pak spadají všechny ostatní trestné činy. Samotný pojem trestný čin není v zákoně výslovně definován. Podstatný je proto v tomto směru § 1, který říká, že trest může být uložen pouze za takové jednání, které bylo v době spáchání spojeno se zákonnou pohrůžkou trestu.

Jako tresty, které lze uložit za spáchání trestného činu, jsou v § 18 uvedeny trest odnětí svobody na doživotí nebo trest odnětí svobody na dobu od 1 dne do 20 let, dále peněžitý trest,

³² Kodeks karny. V originálním znění dostupné z: <http://karne.pl/karny.html>

³³ Kodeks karny wykonawczy. V polském znění dostupné z: <http://karne.pl/wykonawczy.html>

³⁴ V německém znění dostupný z:

<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>.

zabavení věci použité ke spáchání trestného činu, propadnutí výnosů získaných spácháním trestného činu, propadnutí majetku teroristické nebo zločinné organizace a další přidružená preventivní opatření. Ostatní sankce, které jsou uvedeny v trestním zákoníku, mohou být uloženy za spáchané přečiny. Co se týče doživotního trestu odnětí svobody, podle § 36 trestního zákoníku nemůže být tento trest uložen osobám, které byly v době spáchání trestného činu mladší 21 let.

Trest odnětí svobody na doživotí je obecně ukládán za zločiny, jejichž spáchání vedlo k úmrtí alespoň jednoho člověka.³⁵ Jediným trestným činem, který není přímo spojen se smrtí člověka, a může být potrestán odnětím svobody na doživotí, je vědomá výroba a vědomé šíření zbraní hromadného ničení směřující k jejich bezprostřednímu použití. Obligatorně se doživotní trest odnětí svobody ukládá pouze u trestného činu genocidia, ve všech ostatních případech je jeho uložení fakultativní (záleží na uvážení soudu). Trest odnětí svobody na doživotí lze tak kromě výše uvedených trestných činů uložit například v případě trestného činu vraždy, únosu s následkem smrti, kvalifikované loupeže³⁶ s následkem smrti, zhářství s následkem smrti, znásilnění s následkem smrti, pohlavního zneužívání nezletilých, bezbranných nebo psychicky narušených osob s následkem smrti, vzdušného pirátství nebo úmyslného ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku s následkem smrti většího množství osob.

Rakouský trestní řád (*Strafprozeßordnung*)³⁷ v § 31 odst. 2 stanoví, že trestné činy, u kterých hrozí trest odnětí svobody na doživotí, přísluší v prvním stupni k projednání zemským soudům, jakožto porotním soudům (*Geschworenengericht*). Porotní soud zemského soudu se skládá z trestního senátu a lavice porotců. Trestní senát tvoří tři soudci, porotců je pak osm. Porotci rozhodují o vině či nevině obžalovaného a společně se soudci potom o druhu a výši případného trestu. Trestné činy, za které hrozí doživotní trest odnětí svobody, se podle rakouské právní úpravy nepromlčují. Po uplynutí 20 let od jejich spáchání za ně však lze uložit nejvýše trest odnětí svobody v rozmezí 10 až 20 let, nikoli již trest doživotní.

³⁵ Výjimkou z tohoto pravidla je napomáhání k sebevraždě, které sice vede k úmrtí člověka, ale horní hranice trestu odnětí svobody je stanovena na 5 let.

³⁶ Tj. ozbrojená loupež nebo loupež spáchaná více pachateli.

³⁷ *Strafprozeßordnung*. V německém znění dostupný z:

<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326>.

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Rakouský trestní zákoník umožňuje podmíněné propuštění z výkonu trestu. V případě doživotního trestu odnětí svobody může být odsouzený podmíněčně propuštěn po vykonání alespoň patnácti let trestu, přičemž musí zároveň splňovat všechny předpoklady pro to, že se nedopustí na svobodě žádného dalšího trestného jednání.³⁸ Odsouzenému je v případě propuštění stanovena desetiletá zkušební doba³⁹, která může být na základě chování odsouzeného na svobodě prodloužena až na 15 let. Se znovuzačleněním do společnosti má odsouzenému pomáhat orgán pomoci při podmíněném trestu (*Bewährungshilfe*)⁴⁰, kterou mu přidělí soud na dobu 3 až 10 let. Ve věci podmíněného propuštění z výkonu trestu rozhodují porotní soudy nebo trestní senáty s přísedícími (*Schöffengericht*).

Výkon doživotního trestu odnětí svobody

Co se týče samotného výkonu trestu odnětí svobody, § 8 zákona o výkonu trestu (*Strafvollzugsgesetz*)⁴¹ dělí věznice na obecné a speciální. O umístění trestance do konkrétního vězení rozhoduje soud. Speciální věznice jsou určeny pro vězně, kteří jsou odsouzeni poprvé nebo jsou odsouzeni za nedbalostní jednání, pro vězně trpící tuberkulózou a vězně, jejichž psychické vlastnosti je nečiní vhodnými pro běžnou věznici.

Slovensko

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Právní úprava ukládání trestu odnětí svobody na doživotí je obsažena v zákoně č. 300/2005 Z.z., trestním zákoně, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon definuje trest odnětí svobody v § 32 jako jednu ze základních sankcí, kterou je možno uložit v trestním řízení. Trest odnětí svobody může být uložen buďto jako trest na dobu určitou s maximální horní hranicí dvaceti pěti let nebo jako trest doživotní. Vlastní úprava trestu odnětí svobody na doživotí je obsažena v § 47 trestního zákona. Ten stanoví, že trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze za trestný čin, za který to trestní zákon ve své zvláštní části výslovně dovoluje a to za podmínky, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti a není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody na dobu do dvaceti

³⁸ § 46 trestního zákoníku

³⁹ § 48 trestního zákoníku

⁴⁰ § 50 trestního zákoníku

⁴¹ Strafvollzugsgesetz. Dostupný z:

<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002135&TabbedMenuSelection=BundesrechtTab>.

pěti let. Jestliže soud odsuzuje pachatele za dokonané trestné činy uvedené v taxativním výčtu obsaženém v § 47 odstavci druhém za podmínky, že tento pachatel byl již za tyto trestné činy v minulosti dvakrát potrestán nepodmíněným trestem odnětí svobody a že jsou splněny podmínky požadavku účinné ochrany společnosti a nemožnosti nápravy pachatele, uloží mu trest odnětí svobody na doživotí. Slovensko tedy ve své právní úpravě přistoupilo k zavedení zásady „tříkrát a dost“, kdy recidivní jednání nebezpečných pachatelů umožňuje postihovat doživotním trestem odnětí svobody. Tento trest je navíc svou povahou trestem obligatorním, soud má tedy povinnost v případě naplnění podmínky dvou předchozích odsouzení za vyjmenované trestné činy uložit pachateli doživotní trest odnětí svobody. Na druhou stranu zákon v § 47 v závěru jeho třetího odstavce stanoví možnost prolomení této zásady v případě naplnění podmínek § 39 trestního zákona, kdy umožňuje pachateli, který splňuje podmínky pro uložení doživotního trestu odnětí svobody, uložit trest odnětí svobody v délce trvání dvaceti pěti let v případě, že jsou naplněny podmínky pro mimořádné snížení trestu.

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Slovenský trestní zákon dále v jednotlivých ustanoveních upravuje dílčí právní instituty spojené s trestem odnětí svobody na doživotí. V § 67 trestního zákona omezuje možnost podmíněného propuštění osob odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí, kdy tyto osoby mohou být podmíněně propuštěny nejdříve po uplynutí dvaceti pěti let výkonu trestu odnětí svobody. Pro osoby, které jsou k trestu odnětí svobody na doživotí odsouzeny opětovně nebo jsou k němu odsouzeny obligatorně podle ustanovení § 47 odst. 2, nepřipadá možnost podmíněného propuštění v úvahu. Osobě odsouzené k doživotnímu trestu není navíc možno uložit ochranný dohled podle § 76 an. slovenského trestního zákona.

Výkon doživotního trestu odnětí svobody

Pachatel odsouzený k výkonu trestu odnětí svobody na doživotí je zařazen do zařízení pro výkon trestu s maximálním stupněm ostrahy. Zákon výslovně stanoví, že pachatel, který byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody, nemůže být zařazen do zařízení pro výkon trestu s minimálním nebo středním stupněm ostrahy. Ačkoliv je trest odnětí svobody na doživotí reálně nejtěžším možným trestem, který může být v trestním řízení před slovenskými soudy uložen, nedeklaruje slovenský trestní zákon výslovně tento druh trestu jako trest výjimečný.

Švédsko

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Ukládání trestů za spáchané trestné činy ve Švédsku upravuje trestní zákon (*Brottsbalk*)⁴². Tento zákon v kapitole 26 stanoví, že trest odnětí svobody může být uložen buďto jako časově omezený nebo jako trest doživotní, v závislosti na tom, jaký trest zákon s danou skutkovou podstatou trestného činu spojuje. Pevně stanovená trestní sazba trestu odnětí svobody nesmí přesáhnout dobu deseti let. Švédské trestní právo tak rozlišuje časově omezený trest odnětí svobody v maximální desetileté délce a vedle toho pak trest doživotní. Právní úprava doživotního trestu odnětí svobody ve Švédsku není příliš podrobná. Tento trest může být fakultativně uložen za vybrané trestné činy, u nichž to trestní zákon výslovně stanoví. Konkrétně jde o trestný čin vraždy, únosu, žhářství, závažného ohrožení veřejnosti, sabotáže, sabotáže námořní nebo letecké dopravy, šíření jedů nebo nakažlivých látek, vojenské nebo námořní vzpoury, velezrady, závažného neuposlechnutí ve vojenské službě, dezerce, vlastizrady, dále vojenské trestné činy, závažné trestné činy proti mezinárodnímu právu a trestný čin nezákonného držení chemických zbraní a vyvolání nukleární exploze.

Přeměna doživotního trestu odnětí svobody

S účinností od 1. listopadu 2006 zákon o přeměně doživotního trestu (*Lag om omvandling av fängelse pa livstid*)⁴³ zavedl možnost pachatelů odsouzených k doživotnímu trestu odnětí svobody podat žádost o přeměnu trestu odnětí svobody na doživotí na trest odnětí svobody s pevně stanovenou délkou doby výkonu trestu. Tuto žádost může podat nejen odsouzený pachatel sám, ale také švédská Vězeňská a probační služba, a to v okamžiku, kdy pachatel vykonal trest v délce alespoň deseti let. Žádost o přeměnu trestu se podává výlučně k okresnímu soudu v Örebro. V řízení o přeměně trestu soud zkoumá několik základních otázek, zejména, zda uplynula zákonem požadovaná doba deseti let výkonu trestu odnětí svobody, zda odsouzená osoba plnila řádně podmínky výkonu trestu a zda svým chováním přispěla k řádnému začlenění do společnosti. Dále dochází k přezkumu okolností, za nichž byl trest odnětí svobody na doživotí uložen a k posouzení nebezpečí návratu odsouzené osoby k trestnímu jednání.

⁴² V anglickém znění dostupné z: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/77/77/cb79a8a3.pdf>

⁴³ Lag om omvandling av fängelse pa livstid. V originálním znění dostupné z: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/20/84/0384035d.pdf>

V případě schválení žádosti dochází rozhodnutím soudu k přeměně doživotního trestu na trest s pevně stanovenou dobou odnětí svobody. Doba, na níž byl doživotní trest odnětí svobody přeměněn, nesmí být kratší než maximální možná doba trestu odnětí svobody, jejíž uložení trestní zákon umožňuje. Doživotní trest tak může být zkrácen maximálně na dobu osmnácti let. Od tohoto okamžiku se na odsouzeného vztahují také obecná pravidla možného podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Proti rozhodnutí soudu o přeměně trestu je možno podat odvolání a v případě zamítavého rozhodnutí soudu má pachatel možnost podat novou žádost o přeměně trestu po uplynutí doby jednoho roku⁴⁴.

Velká Británie

Podmínky udělení doživotního trestu odnětí svobody

Britský právní systém rozlišuje několik možných typů trestu odnětí svobody na doživotí. Jejich vymezení je předmětem právní úpravy obsažené v různých právních předpisech, jak je typické pro anglosaský právní systém. Neexistuje tudíž právní předpis, který by uceleně upravoval jednotlivé typy trestu odnětí svobody a podmínky, za nichž lze tento trest uložit. Zásadní roli zde hraje také judikatura britských soudů, která v několika zásadních rozhodnutích stanovila kritéria možného uložení trestu odnětí svobody na doživotí. Základními právními předpisy vymezujícími základní prvky ukládání doživotního trestu odnětí svobody je zákon o trestním soudnictví z roku 2003 (*Criminal Justice Act*)⁴⁵ a zákon o pravomocích trestních soudů z roku 2000 (*Powers of Criminal Courts Act*)⁴⁶.

Britské právo tak rozlišuje obligatorně ukládané tresty odnětí svobody na doživotí, tzv. *mandatory life sentences* a vedle nich tresty odnětí svobody ukládané fakultativně, na základě uvážení soudu, tzv. *discretionary life sentences*. Obligatori trest odnětí svobody je ukládán pouze za spáchaný trestný čin vraždy. Právní pojetí trestného činu vraždy je v Anglii definováno širěji než v ostatních zemích a zahrnuje většinu forem úmyslného usmrcení a dokonce i případy, v nichž se úmysl vztahoval pouze na těžké ublížení na zdraví a ne nutně na usmrcení samotné⁴⁷. Tyto mandatorní tresty odnětí svobody na doživotí jsou dále rozlišovány podle věku pachatele na tzv. *Imprisonment for Life*, který je ukládán pachateli trestného činu

⁴⁴ Commutation of life imprisonment. V anglickém znění dostupné z:

<http://www.sweden.gov.se/sb/d/9256/a/124123>

⁴⁵ Criminal Justice Act 2003. V originálním znění dostupné z:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents>

⁴⁶ Powers of Criminal Courts Act. V originálním znění dostupné z:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/6/data.pdf>

⁴⁷ Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha, 2004.

vraždy, který v den spáchaného skutku dosáhl či překročil věkovou hranici 21 let a tzv. *Detention During Her Majesty's Pleasure* pro osoby, které ke dni spáchání trestného činu vraždy přesáhly věkovou hranici deseti let, avšak nepřekročily horní věkovou hranici osmnácti let. Pachatelům, kteří v době spáchání trestného činu přesáhli věkovou hranici osmnácti let, ale nepřesáhli jednadvacet let, soud uloží tzv. *Custody of Life*.

Fakultativně je možné uložit trest odnětí svobody na doživotí i za jiné trestné činy podle britského právního řádu. Neexistuje však psaný právní předpis, který by obsahoval souvislý výčet těchto trestných činů, jejichž spáchání je postižitelné uložením trestu odnětí svobody na doživotí. Právě zde sehraává stěžejní roli judikatura britských soudů (tzv. *case law*). Kritéria pro fakultativní uložení trestu odnětí svobody byla stanovena v případě Hodgson v roce 1968. Tento judikát určil podmínky fakultativního uložení doživotního trestu odnětí svobody. Jde především o dostatečnou závažnost spáchaného činu, která odůvodňuje uložení velmi dlouhého trestu, dále skutečnost, že z podstaty činu nebo z pachatelovy minulosti vyplývá, že pachatel je nevyzpytatelný a může takový čin znovu spáchat nebo, že spácháním takového činu byla způsobena zvláště závažná újma. Tato kritéria byla znovu zopakována a doplněna v rozhodnutí Chapman z roku 2000. Podle tohoto rozhodnutí musí být trestný čin dostatečně závažný, aby vyžadoval značný trest a musí existovat důvody se domnívat, že pachatel bude i nadále představovat vážné nebezpečí pro společnost, a to po takovou dobu, kterou není v době odsouzení možno spolehlivě určit⁴⁸. Podobně jako u obligatorně ukládaného trestu odnětí svobody rozlišuje britský právní systém tři druhy trestů odnětí svobody na doživotí podle věku dosaženého pachatelem. Osobám, které v době spáchání trestného činu dosáhly věku 21 let, uloží soud v trestním řízení tzv. *Imprisonment for Life*. Osobám mladším 21 let, které však překročily věkovou hranici 18 let, soud uloží tzv. *Custody for Life*, a osobám mladším osmnácti let, které se dopustily spáchání tohoto trestného činu, soud uloží tzv. *Detention for Life*.

Zvláštním typem trestu odnětí svobody na doživotí je tzv. *Imprisonment (detention) for public protection*, jehož úprava je obsažena v zákoně o trestním soudnictví. Tyto tresty jsou ukládány pachatelům trestných činů, jejichž závažnost nenaplnuje podmínky uložení klasického trestu odnětí svobody na doživotí (viz výše), svou osobností a chováním však představují pro společnost takové riziko, že by neměli být propuštěni na svobodu po dlouhou dobu. Podle článku 225 tohoto zákona soud uloží tento typ trestu odnětí svobody osobě, která dosáhla věku 18 let a která je odsouzena za spáchání závažného trestného činu, za nějž zákon

Práce slouží výhradně pro poslance a senátory Parlamentu České republiky. Zveřejňování je možné jen se souhlasem Parlamentního institutu a autora.

ukládá horní hranici trestní sazby v minimální výši deseti let a podle názoru soudu existuje pro společnost významné riziko závažné újmy vzniklé ze spáchaného trestného činu. V článku 226 zákon upravuje možnost uložení takového trestu za stejných podmínek osobám, které v době spáchaní dotčeného skutku nedosáhly ještě věku 18 let. Tato forma udělovaného trestu je označována jako tzv. *detention for public protection*.

Možnost podmíněného propuštění z výkonu doživotního trestu

Pachatelům odsouzeným v Anglii k některé z těchto forem trestu odnětí svobody na doživotí je garantováno právo na podmíněčné propuštění. To má v Anglii specifickou podobu, která zahrnuje rozhodování orgánu zvláštního typu, tzv. Parole Board⁴⁹. Při ukládání trestu odnětí svobody na doživotí se odsouzenému zároveň stanoví minimální doba, kterou vždy musí ve výkonu trestu strávit, než bude moci být podmíněčně propuštěn. Tato doba nutného výkonu trestu je označována jako tzv. *tariff*. Pachatelé odsouzení k trestu odnětí svobody na doživotí nemohou být propuštěni dříve než po uplynutí takto stanové doby. Právo na předčasné propuštění však nevzniká automaticky. Zásadní roli zde nese zvláštní orgán ministerstva vnitra, kterým je výše zmíněný Parole Board. Zákon o trestním soudnictví určuje základní kritéria, podle kterých soud rozhoduje o délce trestu odnětí svobody, kterou odsouzený musí vykonat předtím, než může být zváženo jeho podmíněčné propuštění. Soudci britských soudů nemají povinnost řídit se těmito kritérii, v takovém případě však musí odůvodnit, proč se od těchto měřítek odchýlili. Zákon rozlišuje tři základní skupiny podle délky nutného výkonu trestu. Prvním, nejkratším obdobím, je dvanáctiletá délka tarifu pro „nejméně závažné trestné činy“, dále je to lhůta 15 let, a pro nejzávažnější trestné činy může být minimální nutná délka výkonu trestu odnětí svobody stanovena až na 30 let. Soud při stanovení minimální délky doby trvání tarifu přihlíží také k zákonem stanoveným polehčujícím a přitěžujícím okolnostem.

Odsouzené osobě, která vykonala takto stanovenou minimální délku trestu odnětí svobody v rámci trestu doživotí, vzniká právo posouzení případu před Parole Board. Přibližně šest měsíců před uplynutím tarifu příslušná věznice zpracuje posudky na odsouzeného, které následně předá Parole Board. Při posuzování přípustnosti podmíněného propuštění se bere v úvahu zejména charakter spáchaného deliktu, chování ve výkonu trestu, jeho postoj k trestné činnosti či plnění programů zacházení. Jestliže Parole Board odmítne propuštění

⁴⁸ Navrátilová, J.: Výjimečný trest. Praha, 2010: Nakladatelství Leges.

⁴⁹ Jde o poradní orgán Ministerstva vnitra, který posuzuje možnost podmíněného propuštění pachatele.

odsouzeného, stanoví se mu nová doba tarifu, po jejímž uplynutí se bude znovu rozhodovat o možném propuštění této osoby. V případě souhlasu Parole Board s propuštěním pachatele, je tento propuštěn tzv. *on life licence*, tedy s doživotní podmínkou. Mimo to mohou být pachateli stanoveny další podmínky, které je povinen plnit. Po čtyřech letech řádného života může být rozhodnuto o úplném zrušení dohledu nad propuštěným, ten však může být kdykoliv obnoven. Dopustí-li se propuštěný nepřipustného jednání, může být kdykoliv navrácen do výkonu trestu odnětí svobody.

Literatura a prameny:

Navrátilová, J.: Výjimečný trest. Praha. 2010. Nakladatelství Leges.

Kalvodová, V.: Trest odnětí svobody na doživotí. Brno. 1995. Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Fenyk, J., Hájek, R., Stííž, I., Polák, P.: Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha. 2010. Linde Praha.

Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. Praha. 2011. Nakladatelství Leges.

Kalvodová, V.: Trest odnětí svobody na doživotí. Brno. 1998. Masarykova Univerzita.